

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова
(Ташкент, Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

*Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового
Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету
(протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)*

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

*Олена Ічанська
канд. психол. наук, доцент
Марина Іванюк
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)*

КОГНІТИВНО-СТИЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯК ФАКТОР ПІДГОТОВКИ І ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТОРІВ СТЗК НА БЕЗПЕКУ

Науковий і практичний інтерес до проблем забезпечення безпеки цивільної авіації сьогодні, як ніколи, є обґрунтованим, адже загроза нападу терористів на повітряні судна цивільної авіації у сучасному світі набула глобального характеру. І найважливішим та, водночас, найбільш вразливим компонентом системи забезпечення безпеки цивільної авіації є людський фактор. Безпечне середовище, у якому має функціонувати цивільна авіація, вимагає розробки і впровадження комплексу принципово важливих рішень щодо забезпечення надійності людської ланки. Відповідно, проблема підвищення якості професійної підготовки операторів спеціальних технічних засобів контролю (СТЗК) на безпеку та ефективності їх діяльності сьогодні стає все більш актуальною.

Контроль на безпеку пасажирів, їх особистих речей, ручної поклажі і багажу, що здійснюється оператором за допомогою рентгено-телевізійної установки (РТУ), проходить в умовах, пов'язаних із обробкою інтенсивних потоків візуальної інформації, високого рівня відповідальності за життя великої кількості людей, необхідності прийняття рішень в дефіциті інформації та часу, монотонії, небезпеки для життя. Основними показниками ефективності діяльності операторів СТЗК на безпеку є швидке і точне розпізнання ними заборонених до перевезення предметів і речовин за їх рентгенівським зображенням [6].

Однією із найбільш явних ознак, за допомогою якої здійснюється розпізнання заборонених предметів і речовин за зображенням на моніторі РТУ, є їх геометрична форма. Більшість видів зброї (напр. пістолетів, трубчастих бомб, гранат, холодної зброї) можна легко впізнати за їх формою. Проте потрібно вміти розпізнавати не тільки форму заборонених до перевезення предметів, але і форму їх окремих частин, оскільки такі предмети можуть розбиратись та запаковуватись окремо.

У відповідності до основних положень суб'єктного підходу в психофізиці [1; 2; 8 та ін.], що ґрунтується на принципі активності людини як суб'єкта психічної діяльності, ефективність рішення сенсорних задач обумовлена не тільки (а іноді і не стільки) «чистими відчуттями» (напр. гостротою зору), а й особливостями таких несенсорних факторів, як: саморегуляція [3], інтелект [5], суб'єктивна впевненість [7].

Так, в якості фактора ефективності рішення сенсорних задач виступають когнітивні стилі. Зокрема, результат сприйняття і оцінки інформації залежить від проявів таких когнітивних стилів, як: полезалежність-полenezалежність, імпульсивність-рефлексивність [8; 10].

Відповідно, на нашу думку, детермінантами відмінностей у показниках ефективності рішення сенсорних задач при інтерпретації зображень на моніторі РТУ операторами СТЗК на безпеку можуть виступати особливості їх когнітивних стилів, зокрема, такі їх параметри, як: полenezалежність та рефлексивність.

Когнітивні стилі – це відносно стійкі, індивідуальні особливості сприйняття, обробки, структуризації, оцінювання та контролю інформації, що проявляються при рішенні пізнавальних задач в ситуації невизначеності [11; 12; 13]. За М.О. Холодною, когнітивні стилі є біполярною, стійкою у часі, процесуальною характеристикою інтелектуальної діяльності, що визначає спосіб отримання когнітивного продукту [9].

Когнітивний стиль «полenezалежність/полenezалежність» вказує на індивідуальні відмінності при рішенні перцептивної задачі на виявлення простої деталі в складному геометричному зображенні. Так, полenezалежні респонденти легко долають складний контекст та швидко виділяють деталь із складного цілого, а полenezалежні, навпаки - важко долають видиме поле та витрачають багато часу, щоб віднайти потрібну деталь у складному зображенні [9]. І.Г.Скотникова вказує на те, що сприйняття полenezалежних респондентів орієнтовано на деталі, вони здані структурувати стимульний потік для виділення елементів при рішенні перцептивних задач, на відміну від полenezалежних, сприйняття інформації яких є недиференційованим [7]. Відповідно,

доведено, що полenezалежні респонденти користуються більш оптимальними стратегіями переробки інформації. Полenezалежний стиль забезпечує вироблення гнучких стратегій для переструктурування ситуації при рішенні візуальних задач [7] та забезпечує більшу кількість правильних відповідей при зоровому розрізненні часових інтервалів [1].

Когнітивний стиль «імпульсивність/рефлексивність» характеризує індивідуальні відмінності у швидкості і точності аналізу інформації при прийнятті рішення в ситуації невизначеності. Імпульсивним респондентам властива схильність до швидкого реагування в ситуації невизначеності, у прийняття рішення без аналізу можливих альтернатив, суб'єктивна впевненість у ньому при рішенні задач на зоровий пошук. За І.Г. Скотніковою, механізмами цього явища у імпульсивних респондентів є знижена сенсорна чутливість, яка впливає на використання нераціональних стратегій перцептивної діяльності і, як наслідок, призводить до неуважного та поверхневого аналізу вхідної інформації [7]. Рефлексивні респонденти характеризуються сповільненим темпом реагування на проблемну ситуацію, прийняттям рішення на основі ретельного обмірковування та використанням продуктивних стратегій зорового пошуку, що проявляється в аналізі альтернативних рішень [7; 9].

Основними механізмами полenezалежного стилю визначено низький рівень переключення уваги та малий об'єм і темп одночасного аналізу інформації, а імпульсивного – низький рівень концентрації уваги та менші ресурси пам'яті [4].

Отже, на теоретичному рівні визначено, що детермінантами професійної підготовки та ефективності діяльності операторів СТЗК на безпеку виступають полenezалежний та рефлексивний когнітивні стилі, що сприяють більш раціональній організації сенсорної діяльності, і, як наслідок, точному розпізнанню заборонених до перевезення предметів і речовин та їх деталей за зображенням на моніторі РТУ.

Відповідно, впровадження професійного психологічного відбору операторів СТЗК на безпеку та визначення рівня їх психологічної придатності на основі врахування когнітивно-стильових характеристик дозволить спрогнозувати результативність і надійність їх діяльності.

Також, підвищити рівень професійної підготовки та ефективності діяльності операторів СТЗК на безпеку рекомендовано за допомогою розробки психологічних програм розвитку властивостей і видів пам'яті та уваги операторів СТЗК на безпеку, показники яких пов'язані із когнітивними стилями «полenezалежність-полenezалежність» та «рефлексивність-імпульсивність».

Отже, вивчення когнітивно-стильових характеристик, що впливають на рішення сенсорних задач, допоможе не тільки покращити якість професійної підготовки операторів СТЗК на безпеку та ефективність їх діяльності, а й зробить значний внесок у розробку шляхів підвищення рівня безпеки цивільної авіації.

Література

1. Головина, Е. Л. Структура уверенности и когнитивные стили: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Головина Елена Владимировна. – М., 2006. – 131 с.
2. Гусев, А. Н. Психофизика сенсорных задач: системно–деятельностный анализ поведения человека в ситуации неопределенности / А. Н. Гусев. – М : Изд-во Моск. ун-та : УМК «Психология», 2004. – 316 с.
3. Гусев, А. Н. Роль личностной саморегуляции в решении пороговой задачи: психофизический и дифференциально–психологический анализ / А. Н. Гусев, С. А. Емельянова // Вестн. Моск. ун–та. – 2013. – Серия 14: Психология. – №2. – С. 76–92.
4. Петрович Д. Л. Когнитивно-стилевые особенности операторов и сравнительная оценка приборной информации. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Сер. 12. 2008. Вып. 3
5. Ратанова, Т. А. Время реакции в системе изучения природы интеллекта и специальных способностей / Т. А. Ратанова // Экспериментальная психология. – 2011. – №3. – С. 86–96.
6. Руководство по безопасности для защиты гражданской авиации от актов незаконного вмешательства. Набор, отбор и подготовка кадров. Дос 8973, ДСП. - изд. 9-е, ИКАО, 2014.
7. Скотникова, И. Г. Субъектная психофизика: результаты исследования / И. Г. Скотникова // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, № 2. – С. 121-131.
8. Скотникова, И. Г. Субъектный подход в психофизике: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.01 / Скотникова Ирина Григорьевна. – М., 2009. – 51 с.
9. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. — 384 с.

10. Чекалина А.И. Когнитивно-стилевые особенности решения сенсорных задач : дис ... к. психол. наук : 19.00.01 / Чекалина Ангелина Игоревна;.- Москва, 2008.- 177 с.: ил. РГБ ОД, 61 08-19/358
11. Cohen M.A., Dennett D.C. Consciousness cannot be separated from function // Trends Cogn. Sci. 2011. V. 15, № 8. С. 358–364.
12. Down T., Shauna L. Clen. Specialty practice of cognitive and behavioral psychology//Professional psychology: Research and Practice. 2010. V. 41, № 1. С. 89–95.
13. Pezdek K., Lam S. What research paradigms have cognitive psychologists used to study “False memory,” and what are the implications of these choices?// Consciousness and Cognition. 2007. № 16. С. 2–17